

Escriptor i doctor en Ciències de l'Educació per la Universitat París VIII.
Director de l'àrea de Literatura i Pensament de l'Institut Ramon Llull

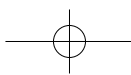
Carles Torner

Una diplomàcia cultural paradoxal?

L'autor d'aquest assaig, que fou director del programa literari de la cultura catalana com a convidada d'honor a la Fira de Frankfurt el 2007, fa una valoració positiva del procés d'internacionalització de la literatura i la cultura catalanes els darrers anys. En aquest sentit, considera que una política activa de suport a la traducció de la literatura catalana -enunciada en forma de decàleg en aquestes pàgines-, ha estat un encert. Torner ens parla de la traducció no pas com un principi estàtic, d'autoconcentració i autosuficiència sinó com un procés dinàmic: a través de la traducció, les literatures es transformen recíprocament. Hi ha -diu-, en aquest procés universal, un procés de reconfiguració recíproca de les cultures en el context internacional i europeu. Catalunya i la cultura catalana viuen una gran paradoxa: la de comptar amb una diplomàcia cultural sense embaixades. La de comptar, malgrat les limitacions, amb una puixança considerable d'una literatura en diàleg amb altres literatures europees.

Un matí a la fira de Frankfurt del 2009

8.30. Tot caminant pels llarguíssims passadissos de la fira cap a la primera reunió, repassem amb S. G. la progressió de traduccions de literatura catalana que han rebut subvenció de l'Institut Ramon Llull (IRL) d'ençà de la seva creació: el 2004, 44; el 2005, 63; el 2006, 83; el 2007, 82; el 2008, 82. El creixement fins al 2007 s'explica per la posada en marxa d'una política activa de subvencions als editors estrangers que traduïen literatura catalana, i per l'alt nombre de traduccions que els editors alemanys van fer en

Una diplomàcia cultural paradoxal?

preparació de la fira de Frankfurt del 2007. És interessant que, després de ser convidats d'honor a la fira, el nombre de traduccions ha seguit essent alt, decreixent òbviament a Alemanya, però augmentant en altres països els editors dels quals s'han emmirallat en l'èxit assolit pels alemanys. I, fent comptes, ens adonem que enguany, el 2009, podríem assolir les 94 o 95 traduccions, i aquest increment de gairebé un 20% és signe no només de consolidació sinó també d'expansió. Tot i que sabem que convé posar a refredar les xifres (perquè comparem, un rere l'altre a la lleixa de la biblioteca, les 1630 pàgines de l'edició bellíssima del *Tirant lo blanc* en tres volums publicada el 2007 –un veritable *tour de force* de la traducció– amb les cent vuitanta pàgines de la traducció alemanya d'un extraordinari llibre de poemes, *Desglaç*, de Maria Mercè Marçal, del 2008), són el senyal que anem pel bon camí.

8.45. Saludem Iris Schwank, li dono l'enhorabona perquè ha estat designada responsable del programa literari de Finlàndia com a convidada d'honor a la fira de Frankfurt del 2013. Vol venir a Barcelona per conèixer a fons com vam organitzar el programa de Frankfurt 2007. La Sra. Schwank dirigeix des de fa anys el FILI, l'institut de projecció internacional de la literatura fina, fundat el 1977 i degà de la xarxa d'instituts culturals aplegats a la xarxa *Literature Across Frontiers* (LAF). L'IRL, fundat el 2002, es comptava entre els més cadells fins que el 2007 es fundà l'Icelandic Literature Fund.

9.00. Participem a la reunió de la LAF, hi repassem les relacions amb la Comissió Europea (la LAF es financia mitjançant el seu programa Cultura), els seminaris de traducció fets durant el 2009 i els previstos per al 2010, i organitzem la feina de la propera reunió de tota la xarxa d'instituts culturals a Bratislava. D'ençà de la seva creació, l'Institut Ramon Llull ha après, contrastat i millorat les polítiques de suport a la traducció en aquest marc europeu, amb els nostres homòlegs de Portugal, Txèquia, Eslovàquia, Lituània, Letònia, Noruega, Finlàndia, Croàcia, Eslovènia, Holanda, Galles, Bulgària, Grècia, Israel...

Surto corrents de la reunió per no fer tard a la cita següent, i pel camí em trobo Müge Sökmen, l'editora turca que va dirigir l'any passat el programa literari de Turquia com a convidada d'honor a Frankfurt i que va tenir la gentilesa d'incloure dos actes conjunts –un catalano-turc-xinès i

un catalano-kurd- dins el seu programa. Ens abracem, riem de les presses i seguim corrents cadascun cap al seu destí.

10.00. M. D. i jo ens reunim amb Carl Henrik Fredriksson, redactor en cap d'Eurozine,¹ una xarxa que vincula i promou més de cent revistes de cultura i pensament europees. *L'Espill* –en col·laboració amb l'IRL– en forma part. Al web multilingüe d'Eurozine s'hi publiquen traduccions a l'anglès d'articles apareguts a les revistes sueques, angleses, eslovenes, poloneses, gregues, valencianes, franceses... Els directors de totes les revistes fan una reunió anual per explorar aliances, plantejar reptes comuns i enfortir-se a nivell europeu. El Sr. Fredriksson ens proposa que *Transfer*, el *Journal of contemporary culture* que publica l'IRL en col·laboració amb les Publicacions de la Universitat de València, esdevingui membre associat de la xarxa. Ara fa cinc anys, veient que teníem bons instruments per promoure la narrativa, la poesia i el teatre però que ens mancaven eines per a internacionalitzar els autors d'assaig i pensament en català, l'IRL va decidir editar una revista de revistes: a *Transfer*² es publiquen en anglès articles apareguts prèviament a *Mètode*, *L'Avenç*, *Lluc*, *Idees*, *VIA*, *Caràcters*, *Els Marges*, *Serra d'Or*, *El Contemporani*, *L'Espill*...³

10.30. M. S. m'acompanya en la reunió amb Bertrand Py, editor d'Actes Sud. Li parlo de *Mille cretins*, de Quim Monzó, que és a punt de sortir publicat per la seva associada Jacqueline Chambon. Li preguntem quin escriptor francès seria el millor interlocutor de Najat El Hachmi per a un diàleg que estem organitzant a París per tal de promoure *L'últim patriarca*. Ens relata l'èxit impressionant de *La pell freda* d'Albert Sánchez-Piñol, que els llibreters van triar entre els millors llibres publicats per l'editorial. Ens dóna les dates de publicació, el 2010, d'*El salvatge dels Pirineus*, de Pep Coll, i *Tretze tristos tràngols*, d'Albert Sánchez-Piñol. I comencem a dissenyar l'homenatge a Baltasar Porcel que voldríem organitzar arran de la publicació a França de *Cada castell i totes les ombres*.

11.00. Mentre acomiadem Bertrand Py ja arriba Roman Simic, l'organitzador del Festival Europeu de Narrativa Curta de Zàgreb que, després d'haver convidat en anys passats Jordi Puntí i Empar Moliner, ha decidit que el 2010 la literatura catalana serà la convidada d'honor al festival. Posem fil a l'agulla a tots els detalls organitzatius i als procediments per subvencionar el festival.

Una diplomàcia cultural paradoxal?

12.00. Retrobar Jürgen Dormagen, de Suhrkamp, és sempre un plaer. La continuïtat de la relació que hem teixit amb aquesta editorial fa els encontres molt agradables. Arran de Frankfurt 2007, vam col·laborar en una intensa campanya de promoció de *Les veus del Pamano* per diverses ciutats d'Alemanya, i l'èxit del llibre ha estat fulgurant: s'han venut gairebé uns 300.000 exemplars. Ens explica que acaben de publicar *Senyoria*, i parlem del periple alemany de promoció que aviat començarà en Jaume Cabré. Ens conta l'evolució de *Quanta, quanta guerra* i altres llibres de Rodoreda, i del *Quadern gris*, de Pla. I finalment ens informa de quins llibres està estudiant de cara a traduccions futures.

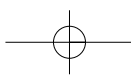
12.30. Gustavo Guerrero també és un amic després de tants anys de treballar plegats. De la col·laboració de l'IRL amb Gallimard n'han sortit les edicions a la col·lecció «L'imaginaire» de *Tant et tant de guerre* i *La mort et le printemps* en l'any del centenari del naixement de Rodoreda i la publicació enguany, al número de juny de *Nouvelle Revue Française*, d'una antologia de la poesia catalana de la Guerra Civil ençà. Parlem del futur, és a dir del treball minuciós de traducció i revisió que cal dur a terme per tal que d'aquí a dos anys aparegui *Le cahier gris* a Gallimard.

Til Stegman treu el nas al nostre estand. Parlem cinc minuts –està content de veure'ns tan enfeïnats i no ens vol interrompre. Ens mirem, entre els llibres exposats a l'estand, l'*Emma* de Maria Barbal, tercer llibre que publica en alemany en només dos anys a Transit, un editor encantat amb l'èxit de vendes i de crítica de *Pedra de tartera*. Es queda parlant amb el delegat de la Generalitat a Alemanya, que ha vingut a recolzar la nostra feina, i amb la responsable de l'oficina de l'IRL a Berlín, que ha participat activament a la promoció dels llibres de Barbal a la capital alemanya.

Ja són trenta-sis les llengües en les quals hi ha traduccions de literatura catalana.

13.00. G. G. m'acompanya en la reunió amb Jill Schoolman, directora d'Archipelago Books, l'editorial *non-profit* de Brooklyn, que està llegint alguns poetes catalans per tal de tirar endavant una traducció. Li ha estat útil el dossier de literatura catalana de la revista *World Literature Today*, aparegut aquest setembre.

El marc d'aquestes reunions és un estand lluminós, amb un disseny net i atractiu que ens identifica i molts llibres d'autors catalans exposats. No hi són les trenta-cinc llengües en les quals hi ha traduccions de litera-

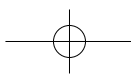
tura catalana –trenta-sis des de fa uns mesos, amb el tojolabal– però s’hi poden tocar llibres en vint-i-cinc llengües (finès, hindi, grec, rus, àrab, japonès, xinès, armeni...). En aquest estand hi fem fins a quatre reunions simultànies, aixoplugats per un gran plafó amb un mapa de la «Literatura catalana a la Mediterrània»: de Ramon Llull a Blai Bonet, de Josep Pla a Maria Àngels Anglada, de Josep Piera a Carme Riera, de la crònica de Jaume I a Carles Duarte, hi exhibim obres d’autors que han escrit sobre els països mediterranis i traduccions d’obres de literatura catalana a les llengües que envolten la mar comuna. Un equip de sis persones⁴ de l’àrea de Literatura i Pensament de l’Institut Ramon Llull, durant els cinc dies de fira, s’haurà reunit amb un centenar d’editors, directors de festivals literaris i promotors culturals del món sencer. Les reunions de Frankfurt es preparen amb molta antelació, a través de la correspondència que mantenim amb 400 editorials estrangeres, i totes són el resultat de molts passos previs. El marc europeu és fonamental: quan s’adrecen a nosaltres, aquests editors saben bé que allò que els oferim és el mateix que els ofereixen els instituts d’Holanda o de Finlàndia, i es relacionen amb nosaltres de manera semblant.

Quan s’adrecen a nosaltres, els editors europeus saben que allò que els oferim és el mateix que els ofereixen els instituts d’Holanda o de Finlàndia.

Decàleg i antidecàleg de la internacionalització de la literatura catalana

La narració d’un matí de treball fa visibles alguns fils de la trama que sosté la internacionalització de la literatura catalana. Ho he escrit en primera persona per tal que es vegi que sóc part implicada en el procés i que el meu discurs, doncs, és deutor del lloc des d’on observo i narro aquesta realitat. Tanmateix, aquesta política de suport a la traducció de la literatura catalana podria ser enunciada fàcilment com un decàleg:

1. Cal identificar en un marc europeu i internacional els homòlegs de les institucions de suport a la projecció internacional de la literatura catalana.
2. Cal participar en la construcció d’un teixit europeu de polítiques de suport a la traducció, com a contribució a la Unió Europea.

Una diplomàcia cultural paradoxal?

3. Cal inscriure's en el context internacional i afrontar conjuntament amb totes les literatures europees el repte de la traducció a l'anglès.

4. Cal oferir als editors i traductors estrangers uns instruments de suport a la traducció i a la promoció dels llibres que posin els autors catalans en peu d'igualtat amb els seus col·legues d'altres països, seguint la lògica del mercat editorial.

Cal inscriure's en el context internacional i afrontar conjuntament amb totes les literatures europees el repte de la traducció a l'anglès.

5. Cal vetllar especialment per aquells gèneres i autors que el mercat editorial no privilegia: cal promoure alhora tots els gèneres literaris.

6. Cal promoure autors de tots els territoris del domini lingüístic català i vetllar perquè en totes les actuacions sigui manifesta la unitat de la llengua i la literatura catalanes.

7. Les subvencions a la traducció i al desplaçament d'autors, així com totes les que promoguin la internacionalització de la literatura catalana, han de ser universals: al servei de l'obra de tots els escriptors sense excepció.

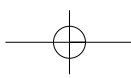
8. Cal que la política de suport respecti el criteri dels editors estrangers: la tria de l'obra que vol incorporar al seu catàleg, la tria del traductor o traductora, els mecanismes de promoció del llibre en un entorn que coneix bé.

9. La política de suport a les traduccions està al servei dels editors, les agències literàries i els escriptors i escriptores catalans, i ha de coordinar-se amb els respectius gremis i associacions.

10. La universalitat dels drets lingüístics i la universalitat de la traducció són tothora un necessari horitzó de treball, cal, doncs, tractar de manera equitativa totes les llengües d'arribada de les traduccions d'autors catalans.

Ara bé, em pregunto: Podem acceptar una formulació tan senzilla de la nostra diplomàcia literària? No hem d'obrir l'enfocament, situar la literatura catalana en un context més ampli, més contradictori, amb molta més tensió? Perquè, si no és així, com entendríem les tensions diàries que travessen la nostra feina?

Per anar al gra, un sol exemple bastarà: quinze dies abans de la fira de Frankfurt, a finals de setembre, Espanya ha estat la convidada d'honor a

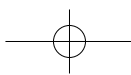
la fira del llibre de Goteborg. El lema de la presència espanyola era clar: «Una llengua, moltes cultures.» A més dels espanyols, el programa incloïa diversos autors llatinoamericans «que sovint han estat llançats per editors espanyols, fent que la línia de separació entre la literatura escrita en espanyol a Amèrica i a la Península Ibèrica esdevingui difusa», segons explica el programa de la fira, que també dóna raó de l'única escriptora catalana al programa: «*Amat has chosen to write in Spanish, a decision perceived as traitorous by some in fiercely nationalist Catalonia.*»⁵

Ras i curt, Catalunya i la cultura catalana viuen, diàriament, una paradoxa, la d'un país que és i no és. Ésser, aquí, es manifesta per la puixança de la pròpia literatura en el diàleg amb altres literatures europees, per la multiplicació de traduccions i de lectors, i també per la capacitat de la societat civil i les institucions d'autogovern catalanes de donar suport a la internacionalització d'aquesta literatura. Va ser així a la fira de Frankfurt del 2007, i ho segueix essent dia a dia en els àmbits d'actuació de l'Institut Ramon Llull. A mitjan octubre, un editor suec de visita a Frankfurt podia emmirallar-se en la magnífica feina de traducció d'autors catalans duta a terme pels seus col·legues alemanys, podia conèixer els editors catalans i les agents d'aquests autors, i es podia finalment reunir amb els responsables de l'Institut Ramon Llull per aconseguir consell i ajuda. A finals de setembre, a Goteborg, a la seva fira, el mateix editor, davant del programa espanyol, no podia tenir la més petita notícia de l'existència de la nostra literatura catalana.

¿Es tracta d'un quadre contrastat, on les zones de llum i les d'ombra es divideixen clarament l'espai? No pas: entre els dos extrems de l'existència plena i de la negació hi ha moltes zones d'ombra. Perquè, tot i la seva joventut, la política desenvolupada per l'Institut Ramon Llull des de la seva creació ha tingut ambició i continuïtat, però la política oficial espanyola sembla força variable segons els seus actors. No és aquest el lloc per analitzar-la; basti un exemple, de nou, que tot i ser ex-

Catalunya i la cultura catalana viuen, diàriament, una paradoxa, la d'un país que és i no és.

Tot i la seva joventut, la política desenvolupada per l'Institut Ramon Llull des de la seva creació ha tingut ambició i continuïtat.

Una diplomàcia cultural paradoxal?

cepcional permet percebre la complexitat del retaule: un dels principals aliats de l'IRL pel que fa a la traducció de literatura catalana a Grècia és l'Institut Cervantes d'Atenes, on, el mateix dia que poso punt final a aquest article, es presenta la primera traducció grega d'*El violí d'Auschwitz*, de Maria Àngels Anglada.

En fi, en els fòrums estrangers on apareix o desapareix la representació de la literatura catalana, aquesta traça un arc que va del decàleg que he enunciat fins al seu antidecàleg, i en el recorregut de l'arc trobem els matisos que van de la llum a la invisibilitat. Inevitablement, qualsevol política de suport a la internacionalització de la literatura catalana haurà de transitar aquests clarobscur.

La diplomàcia cultural d'un país sense ambaixades, doncs, ha d'assumir de manera plena la seva paradoxa.

La diplomàcia cultural d'un país sense ambaixades, doncs, ha d'assumir de manera plena la seva paradoxa.

Es tracta d'un problema sense sortida? No em correspon entrar en el debat polític que pugui canviar aquesta situació de fet. Però el que és interessant, des de la meva posició, és descobrir que una diplomàcia cultural paradoxal –malgrat els seus inconvenients manifestos– té tanmateix un benefici: obliga a sortir del discurs ampuhós i autocentrat de països que pensen les cultures estrangeres com a receptores de la pròpia. Que conceben el diàleg intercultural com un camí de direcció única. Que parteixen d'una posició de força. Viure en la paradoxa, en canvi, permet, potser, pensar la relació intercultural en termes, també, de paradoxa.

Traducció i principi acollida

hoste *hostessa* *m.* i *f.* Persona allotjada gratuïtament en casa d'altri; persona allotjada en un hostel, una despesa, etc. | Persona que hostatja algú a casa seva, amfitrió.

El diccionari de l'IEC recull bé el doble sentit de la paraula: quan truquen a la porta, tant qui va a obrir com qui ha trucat al timbre poden dir: «Bon dia, hoste.» És una nítida concreció de la bidireccionalitat de l'encontre –també de l'encontre entre cultures i literatures–. Aquesta bidireccionalitat del diàleg intercultural és una fèrtil paradoxa segons la qual és l'estranger qui ens acull quan arriba al nostre país. I qui ens rep a l'altre cap d'Europa comença, en obrir el llibre, un llarg viatge. Fa anys vaig ano-

menar aquesta paradoxa «el principi acollida».⁶ Perquè la traducció no s'esdevé entre literatures estàtiques, autocentrades i autosuficients, sinó que, per la traducció, les literatures es transformen recíprocament. És un ball continu on, a cada cançó, hi ha canvi de parelles. El motor de la traducció fa que només es pugui parlar, en rigor, de literatures que es donen mútuament sentit.

Tres exemples recents de la política de suport a les traduccions de l'Institut Ramon Llull permeten explorar el principi acollida: el programa literari de Frankfurt 2007, el llibre *Carrers de frontera* i l'informe internacional *Ser traduït o no ser*.

Frankfurt 2007: cap a un cànon literari dialògic?

El programa literari de Frankfurt 2007 va ser un gest d'hospitalitat: la fira convidà la cultura catalana. Responguérem a la invitació amb un programa de diàlegs entre autors catalans i alemanys, actes literaris en una vintena de ciutats alemanyes i, durant els dies de la fira, un centenar d'actes tant dins la fira com a la ciutat de Frankfurt. Però, com es definí el programa? Amb quins criteris? Una institució pública com l'IRL ha de definir el que pot aparèixer com un cànon de la literatura catalana? Vam girar com un mitjà aquestes preguntes fent que el nucli del programa literari fossin les traduccions. Les editorials alemanyes traduïren per a Frankfurt 2007 cinquanta-tres títols, des dels clàssics medievals fins als poetes més joves, des de la narrativa que obté excel·lents xifres de vendes fins a alguns títols d'assaig, teatre i poesia. Els clàssics traduïts són impressionants: el *Tirant*, que guanyà un premi a la traducció, la poesia completa de Salvador Espriu, el *Fèlix o llibre de meravelles*, de Ramon Llull, la setena obra de Rodoreda en alemany, el *Quadern gris*, de Pla, junt amb els seus homenots *Gaudí* i *Dalí*, *Solitud*, de Víctor Català, *L'ou de la serp*, de Xammar, etc. Entre els vius, autors catalans, valencians, mallorquins, de tots els territoris de la llengua catalana. A finals del 2007, dos mesos després de la fira, s'havien venut entorn de 250.000 llibres d'autors catalans a Alemanya.

Al costat de la bona feina de les agències literàries i les editorials catalanes, les polítiques de suport a la traducció expliquen aquest nombre alt de traduccions: quaranta-tres d'elles tingueren suport de l'Institut Ramon Llull per a la traducció i per a la promoció dels llibres. En tots els casos era

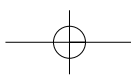
Una diplomàcia cultural paradoxal?

L'editor alemany qui decidia quin llibre volia incorporar al seu catàleg, triava el traductor i decidia la millor manera de fer la promoció del llibre. L'IRL no intervenia en cap d'aquestes tries: donava suport econòmic a partir de criteris generals (i sempre va donar una resposta positiva). Aquesta manera de treballar va provocar molts títols traduïts, presentacions plenes de públic per tot Alemanya i un nombre alt de crítiques i ressenyes en premsa generalista i especialitzada. Una política de suport a la traducció que deixa la iniciativa, pel que fa a la tria d'autors, a l'editor estranger ha demostrat ser la més efectiva.

Ara bé, ¿podem considerar que els editors alemanys van fer les seves tries de fora estant? El diàleg intercultural té molts replecs. El que podria semblar una tria exterior no ho era: donar el protagonisme als editors alemanys significava donar-lo també als lectors de català de les editorials, als traductors, als crítics literaris, als acadèmics de la *Deutscher Katalanistenverband*. Alemanya és el país amb més universitats que ensenyin la llengua catalana, vint-i-sis, i s'hi ha format una petita legió de traductors. La romanística alemanya ha estat cabdal en l'evolució de la llengua i la literatura catalana modernes, el diàleg entre les lletres catalanes i alemanyes ha estat fecund. Per això, la suposada exterioritat dels editors alemanys era molt porosa. El binomi exterioritat-interioritat, al capdavant, té la forma d'una espiral d'interpenetració, d'intersecció de les literatures. I el cànon literari, que es forma per sedimentació, només pot ser entès, en l'Europa de les traduccions –en la mesura que les traduccions es mantinguin vives i les polítiques que les promouen siguin curoses de no ser dirigistes– com un cànon dialògic.

Les fronteres són carrers

La millor imatge del diàleg esdevingut arran de Frankfurt 2007 és el llibre *Carrers de frontera*,⁷ coordinat per Arnau Pons i Simona Skrabec. Entre altres raons, perquè dóna al que s'esdevingué el 2007 una perspectiva de dos segles. Als dos volums de *Carrers de frontera*, un centenar llarg d'especialistes catalans i alemanys teixeixen un tapís riquíssim: el diàleg intercultural catalanoalemany des de la meitat del segle XIX ençà. Diàleg que no s'esdevé entre identitats culturals rígides que es mantenen intactes, sinó entre identitats que es donen sentit mútuament. Sense l'aportació de la romanística alemanya, hauria estat el mateix el congrés internacional de la

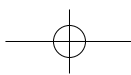
llengua catalana del 1906? Les *Perles* que Verdaguer va escriure a Miramar recreant el *Llibre d'amic e Amat*, s'entendrien sense l'hospitalitat de l'arxiduc Lluís Salvador d'Àustria? Sense Nietzsche, es pot entendre Maragall? Riba sense Hölderlin? Vinyoli sense Rilke? Formosa sense Brecht? Vidal o Pons sense Celan? *Carrers de frontera* explora tots els vessants de la recepció catalana de les lletres alemanyes i, al segon volum, presentat a la fira de Frankfurt 2008 per fer balanç de l'any anterior, s'hi analitza la recepció alemanya de les lletres catalanes. L'universalisme de la traducció –amb la seva tasca silenciosa i sovint poc visible– configura recíprocament les cultures en el context europeu i internacional.

En una crítica al primer volum de *Carrers de frontera*, Juan de Sola afirmava: «Si no fos perquè el llibre es limita a les relacions –als passatges– entre els àmbits de parla alemanya i catalana a propòsit de les figures més representatives i emblemàtiques, bé podríem afirmar, sense temor a dir-la grossa, que és la història de la literatura i de la cultura catalanes més moderna, expansiva i clarivalent –la qual cosa no vol dir esmolada, ja ens entenem– que s'ha escrit en els darrers vint anys, que no és cap minúcia».⁸ El cito sovint per agrair-li l'elogi i per subratllar que la història de la literatura catalana només pot ser entesa en clau dialèctica. La mirada que la cultura alemanya ha projectat damunt la literatura catalana li ha donat forma i ha tingut, l'any 2007, un moment d'esplendor.

To be translated or not to be

Frankfurt 2007 també va ser l'ocasió d'afrontar un dels principals reptes de la literatura catalana: l'escassetat de traduccions a l'anglès. Calia aprofitar l'impacte que sabíem que tindria la fira per obrir també una bretxa en les editorials de Gran Bretanya i els Estats Units. L'anàlisi de la situació és prou coneguda pel conjunt de literatures europees, perquè totes patim el mateix problema. La xifra és reveladora: menys d'un 3% dels llibres publicats als EUA són traduccions, i si ens limitem a les traduccions literàries la xifra encara decreix. Amb els nostres interlocutors americans, vam dir-nos: fem del 3% un símbol, un estandard de la manca de traduccions que provoqui presa de consciència i debat d'idees. Dos anys abans de la fira, l'IRL encarre-

L'universalisme de la traducció –amb la seva tasca silenciosa i sovint poc visible– configura recíprocament les cultures en el context europeu i internacional.

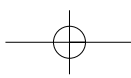
Una diplomàcia cultural paradoxal?

gà un informe sobre el problema de la manca de traduccions als Estats Units –i, de manera general, als països de parla anglesa– a Esther Allen, que en aquell moment era directora del World Voices Festival de Nova York, coordinadora del comitè de traduccions del PEN americà i directora del Centre per a la Traducció Literària de la Universitat de Columbia.

Pot semblar paradoxal que un petit país europeu encarregui i produeixi un informe que afecta la primera potència mundial, i amb ganes d'intervenir-hi. Però és la lògica paradoxal que guia la nostra feina: cal pensar globalment. L'informe establia en detall l'anàlisi dels fluxos i les polítiques de traducció en la llengua anglesa i, com a contrast, estudiava sis altres casos (Xina, Argentina, França, Alemanya, Holanda i Catalunya). A més a més establia un catàleg de bones pràctiques, que posava de relleu les polítiques dels països europeus en suport de la traducció i, també, les diverses iniciatives de promoció de la traducció als EUA i GB. L'elaboració de l'informe va ser motiu d'un encontre internacional d'agències de promoció de la traducció a Barcelona, dues sessions d'estudi a Nova York en el marc del World Voices Festival, una altra en el marc de la Fira del llibre de Londres, i posà l'IRL en contacte amb la xarxa de persones i institucions que, als EUA i a GB, promouen activament la traducció.

Com afirma Paul Auster al prefaci de l'informe: «Dostoievski, Heràclit, Dante, Virgili, Homer, Cervantes, Kafka, Kierkegaard, Tolstoi, Hölderlin i molts altres poetes i escriptors que m'han marcat per sempre –sóc un nord-americà, l'única llengua estrangera del qual és el francès–, tots els he descobert, llegit i assimilat gràcies a la traducció.» En un dels debats, Siri Hustvedt compartí amb Francesc Parcerisas l'estat anèmic de la literatura en llengua anglesa a causa de la manca de traduccions, emmascara da pel fet de ser una literatura que es percep com a universal perquè l'empren autors de tots els continents. L'informe –que titularem *Ser traduït o no ser*⁹ va ser presentat al centre de traductors de la fira de Frankfurt l'any que la Cultura Catalana era la convidada d'honor, de manera que hi aportarem un debat global, que afectava al conjunt de literatures. A banda i banda de la frontera que cava la manca de traduccions a l'anglès, establírem tot un teixit de complicitats i aliances entre persones i institucions.

Va ser una estratègia eficaç? En tot cas, existeixen diversos signes del desgel en les traduccions a l'anglès d'autors catalans: els darrers dos anys

VIA¹¹ 12/2009 REVISTA DEL CENTRE D'ESTUDIS JORDI PUJOL

han vist aparèixer traduccions de Jaume Cabré, Teresa Solana, Albert Sànchez-Piñol, Maria Barbal, Emili Rosales, Jordi Coca, Najat El Hachmi, a més de la Memòria personal d'Antoni Tàpies i una selecció de textos de Pompeu Fabra. L'editorial Open Letter (el director de la qual manté des de fa un any el weblog *Three Percent*)¹⁰ publicarà el 2010 dues traduccions de Quim Monzó, *Benzina* i *El perquè de tot plegat*, després de treure, enguany, *La mort i la primavera*, de Mercè Rodoreda (que Jessica Lange presentà a Nova York encarnant la Colometa de *La plaça del diamant*). El 2008 aparegué una bellíssima selecció de la poesia de Verdaguer a Chicago University Press, i la prestigiosa sèrie de clàssics de la New York Review of Books està traduïnt *El Quadern gris* amb intenció de publicar-lo el 2011...

Tres premis mostren una bona recepció de la poesia catalana: l'antologia de Joan Margarit, *Tugs in the fog*, editada per Bloodaxe, guanyà el premi al millor llibre de poesia del 2008, concedit per la Scottish Poetry Library. La traducció d'*Edward Hopper*, d'Ernest Farrés, ha guanyat el Robert Fagles Translation Prize i acaba d'aparèixer en edició de Graywolf Press. I la traducció de *Cementiri de Sinera*, de Salvador Espriu ha obtingut un tercer premi en la John Dryden Translation Competition de Universitat d'East Anglia i ha estat publicada a la revista *Comparative Critical Studies*. La bona feina d'Anne Crowe, Lawrence Venutti i Joe Graham, traductors respectivament de Margarit, Farrés i Espriu, renoven el valor de cadascun dels poetes amb les seves versions a l'anglès.

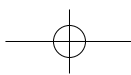
També les revistes literàries donen signes d'un nou interès: la revista de traducció *Words Without Borders*¹¹ publicà un número sobre la literatura catalana arran de la fira de Frankfurt del 2007. El *Journal of Contemporary Fiction* dedicà un número especial a la «New Catalan Fiction» el 2008. I, la tardor del 2009, la revista *World Literature Today* ha dedicat un monogràfic a la literatura catalana.

Un pont entre generacions

Sens dubte, en algun moment d'aquests darrers anys que potser coincideixi amb Frankfurt 2007, hem travessat una frontera pel que fa a la interna-

La tardor del 2009, la revista *World Literature Today* ha dedicat un monogràfic a la literatura catalana.

De manera irreversible s'esdevé progressivament allò que la Guerra Civil va aturar: el procés d'inserció dels escriptors catalans en el teixit de la literatura europea.

Una diplomàcia cultural paradoxal?

cionalització de la literatura catalana. Això fa que, ja de manera irreversible, s'esdevingui progressivament allò que la Guerra Civil va aturar el 1936: el procés d'inserció dels escriptors catalans en el teixit de la literatura europea. Aquest pas de frontera entronca doncs la generació d'escriptors actuals amb la que va viure la guerra, donant nova vida a la seva manera de ser en el món. Com ho expressava Carles Riba en la seva carta a Joan Vinyoli, de Cambridge estant, el novembre de 1938, tres mesos abans de la derrota, avui fa exactament setanta-un anys: «Demà anirem a fer l'experiència d'Oxford. Després, per Stratford, de nou a Londres. No sabem per quants dies: una setmana o més. Fem d'una mena d'ambaixadors intel·lectuals de Catalunya i de la seva fe republicana i de la seva voluntat de permanència com a valor espiritual en el món. No crec que sigui excessiu dir que no és ineficaç la nostra acció.»

NOTES

1 <http://www.eurozine.com>.

2 <http://transfer.llull.cat>.

3 Un bon exemple de la utilitat d'aquesta xarxa és l'article *Ciència, democràcia i mercat global*, de Josep Lluís Barona, catedràtic d'Història de la Ciència de la Universitat de València, publicat el 2006 a *L'Espill*. Va ser traduït a l'anglès i publicat a *Eurozine*, i tot seguit reproduït el 2007 a la revista trimestral bilingüe (anglès/xinès) *Chinese Cross Currents*. Es troba a: <http://www.ric-cimac.org/ccc/eng/ccc53/society/index.htm>.

4 He optat per citar només les inicials dels meus col·laboradors.

5 Es pot consultar a: http://bok-bibliotek.se/PageFiles/3035/Sempro_eng.pdf. No cal dir que cap institució catalana no ha participat ni ha estat consultada en la preparació d'aquest programa.

6 TORNER, Carles. *El principi acollida. Sobre el diàleg intercultural*. Barcelona: Empúries, 1995.

7 PONS, Arnau; SKRABEC, Simona [ed.]. *Carrers de frontera. Passatges de la cultura alemanya a la cultura catalana*. Barcelona: Institut Ramon Llull, Vol. I (2007) i Vol. II (2008). Publicat també en traducció alemanya.

8 DE SOLA, Juan, «És quan comparo que hi veig clar». A: *L'Espill*, núm. 28, primavera 2008.

9 ALLEN, Esther [ed.]. *Ser traduït o no ser. Informe PEN/IRL sobre la situació internacional de la traducció literària*. Barcelona: Institut Ramon Llull, 2007. Consultable a: http://www.llull.cat/_cat/_publi/pub.cfm?seccio=publi&subseccio=25030&CATEGORIA=25030.

10 <http://www.rochester.edu/College/translation/threepersent/>.

11 www.wordswithoutborders.org.